

Zaire, una vergonya que es podia evitar

Les imatges sobre la catàstrofe humana a la zona dels Grans Llacs commouen milions de llars occidentals. La visió de quantitats ingents de persones en condicions desesperades ens acosta un problema que volem intuir llunyà i no ens atrevim a fer nostre.

Possiblement, la necessitat de preservar les nostres conviccions morals, la connivència entre el que sentim i el que hauríem de sentir i, per tant, la incapacitat d'afrontar directament i amb totes les conseqüències el problema és la força que tendeix a fer-nos considerar aquestes situacions alienes a nosaltres, i que ens permet, per tant, estimar que les nostres responsabilitats davant un desastre tan gran són nul·les. El desenvolupament de la denominada ajuda humanitària –que no és altra cosa que l'actuació sobre els efectes i no sobre les causes– permet netejar les nostres consciències i alliberar-nos (ara ja sense dubte) de la mínima ombra de culpabilitat que poguérem tenir.

Tanmateix, aquest desastre humanitari, d'extraordinària complexitat, ha de ser considerat com la conseqüència lògica d'un cúmul de desencerts (utilitzant aquesta paraula de forma bastant generosa) ocorreguts a diferents nivells i, les conseqüències dels quals semblen sorprendre i horroritzar la humanitat. Algunes d'aquestes variables ens són absolutament alienes o, si són properes, procedeixen d'un passat actualment inevitable. D'altres, en canvi, encara que sembla que es volen escapar del nostre control, podem fer-les més pròximes mitjançant un exercici de valentia i responsabilitat, intentar aprendre'n i, així, evitar futures situacions semblants. Analitzarem sumàriament alguns dels paràmetres que podrien haver provocat aquesta catàstrofe.

a) La situació geogràfica dels Grans Llacs és el primer component que cal tenir en compte per comprendre aquesta crisi. Actuar sobre la creixent natalitat és condició necessària per relaxar la tensió a llarg termini. La dificultat de donar terreny (el denominat "dret a la terra" que formava l'estructura bàsica de les rela-

cions de producció des del principi de segle) en una població rural dedicada eminentment a l'agricultura i al pasturatge, possiblement no podria ser superada en l'actualitat en cas que retornaren tots els rwandesos. Simplement, falta espai vital. En aquest punt, la implicació de l'església és clau, i el mèrit de les accions

individuals dels missioners, certament innegable, queda difuminat per l'absència d'iniciatives globals d'aquesta institució. El control de natalitat disminuiria la possibilitat de futures crisis.

D'altra banda, hem de considerar que les ciutats són anònimes, mentre que el medi rural no ho és. El coneixement de la participació dels uns i dels altres en aquest o aquell ajusticiament (normalment realitzats amb matxets o martells, i això deixava a les víctimes veure els botxins) permetia l'intercanvi de funcions: els familiars i els amics de les víctimes es converteixen fàcilment en botxins que, al seu torn, provoquen noves víctimes, de manera que es crea una espiral de violència difícilment contenable.

b) Una cosa que no ens indica el mapa, però que en podem deduir, és que aquesta zona també presenta una fractura cultural important. Els països de l'est són anglòfons, mentre que Rwanda (almenys fins al 1994), Burundi i els països de l'oest

són francòfons. Igualment important és la proximitat del Zaire, amb les seves atractives riqueses minerals, un president malalt, una successió complicada, i la possible secessió de Katanga. No és possible pensar que la tasca d'unió de les distintes ètnies, realitzada per Mobutu (injuriat ara pels països denominats democràtics, sense dubte per ésser a les portes de la mort), no haja tingut el suport de distintes potències occidentals.

c) La tercera variable, la constitueix la necessitat de

Aquest desastre humanitari, d'extraordinària complexitat, ha de ser considerat la conseqüència lògica d'un cúmul de desencerts, tot i que aquest resultat sembla sorprendre la humanitat.

la "democratització" immediata per tenir accés a la cooperació, imposada pels països occidentals a final dels vuitanta. La falta de visió que no permet considerar l'especificitat de cada nació africana, amb la seva història recent extremadament volàtil, és absolutament contrària a moltes concepcions africanistes modernes. Una forta inversió en campanyes que facilitaren el procés d'aprenentatge democràtic hauria pogut pal·liar o evitar aquesta catàstrofe.

d) El genocidi de hutus moderats i de tutsi, en abril de 1994, provocà l'entrada de l'exèrcit tutsi procedent d'Uganda sota el comandament de Paul Kagame, actual vice-president i home fort del país, format als EUA. Aquesta entrada significà un canvi cultural important i el reemplaçament de l'idioma francès per l'anglès en les institucions oficials; a més, determinà la fugida d'una gran quantitat de hutus, entre ells els extremistes *interhamwe*, subtilment protegits per l'exèrcit francès sota el paraigua d'una suposada operació humanitària. Cal dir que si aquesta operació "humanitària" haguera anat acompanyada del desarmament dels extremistes, actualment no estaríem parlant d'aquesta catàstrofe. Aquest canvi idiomàtic deu ser difícilment acceptable per a França, tant per la pèrdua d'influència en la zona com per l'efecte que podria tenir en altres països francòfons. Per part nord-americana, la possibilitat d'exercir la seva influència sobre aquesta zona d'Àfrica no deixa de ser certament temptadora, i la seva ajuda al règim rwandès actual s'ha de tenir en compte. En vista d'aquesta situació, no és gens estrany que els interessos enfrontats d'aquests països hagen proporcionat aques-

ta situació d'*impasse* política i d'inquietud pràctica.

e) Les organitzacions dependents de l'ONU constitueixen la cinquena variable. Podem considerar que, davant aquesta difícil situació, han mancat de la força exigible a aquestes institucions. La instal·lació de camps de refugiats hutus a Burundi, amb una problemàtica semblant a la de Rwanda, provocà un clar augment de la desestabilització d'aquell país. D'altra banda, l'ajuda humanitària és (ha de ser) absolutament aliena a qualsevol relació amb les armes. S'havia d'haver actuat contra la presència de refugiats armats al Zaire i Tanzània, junt amb els altres refugiats, i contra els entrenaments militars. És aleshores quan el desplegament d'una força internacional hauria pogut evitar gran part de l'actual desastre.

Tot i comprendre l'enormitat d'aquesta crisi (que mai no ha de ser minimitzada), aquestes podrien ser algunes vies d'investigació en què interessaria aprofundir per intentar aprendre alguna cosa del desastre. La necessitat imperiosa d'una autocrítica profunda de tots els implicats en l'ajuda (governos, institucions i persones), absolutament inexistent en l'actualitat, potser hauria d'anar acompanyada d'algunes dimissions, per evitar així la tendència a buscar culpables externs (potser la impersonal "comunitat internacional"?), en un intent de desempallegar-se d'una responsabilitat que el temps només farà que créixer, ens ha de permetre pal·liar o evitar situacions semblants en el futur.

Ignasi Riera

Ex-responsable del Programa de Refugiats de la UE a Burundi

Refugiats rwandesos a l'est del Zaire. Per comprendre el desastre de la zona dels Grans Llacs en tota la seva magnitud és necessària una autocrítica profunda de tots els implicats en l'ajuda que no es dona en l'actualitat.